

RECENSION

Jörgen Tholin: *Att kunna klara sig i ökänd natur En studie av betyg och betygskriterier – historiska betingelser och implementering av ett nytt system*

Tholins forskningsintresse riktas i denna doktorsavhandling liksom i hans tidigare licentiatavhandling från 2003, *En roligare dans? Svenska skolors första tolkning av innebörden i lokala betygskriterier i tre ämnen för skolår åtta*, mot hur de nationella kursplanerna och betygskriterierna för engelska, kemi samt idrott och hälsa för år åtta tolkats och implementerats av lärarna genom lokala arbetsplaner och betygskriterier på ett stort antal grundskolor. 2003 användes material från 93 skolor. 2006 finns dessa skolor i stor utsträckning fortfarande med i studien, varför de båda avhandlingarna kan uppfattas som en helhet. Tholins syfte med doktorsavhandlingen är också att studera

de mer allmänna och långsiktiga historiska betingelserna för betygssystem och betygsättning i Sverige och [...] hur det målrelaterade betygssystemet, främst för den del som gäller lokala betygskriterier

och arbetsplaner, har vuxit fram, tolkats, kommunicerats och förändrats över tid på skolorna dels på ett övergripande plan, dels specifikt i tre ämnen, engelska, kemi samt idrott och hälsa (s 17).

Som empiriskt underlag används dels läroplaner och statliga rapporter och utredningar som behandlar ämnet betyg, dels lokala styrdokument från 1996 och 2005. I sitt inledningskapitel kommenterar Tholin den intresseväckande titeln på sin avhandling *Att kunna klara sig i ökänd natur*. Titeln kommer ursprungligen från ett av de mål som en skola anger i ämnet idrott och hälsa. Det är en felskrivning, men Tholin påpekar att samma felskrivning från 1996 återkommer 2005. Han menar att detta kan tyda på att de lokala styrdokument inte är några levande dokument. Samtidigt kan titeln också användas för att metaforiskt beskriva arbetet med betygsättning i ett målrelaterat system, där det, som Tholin ser det, både för elever och för lärare gäller att klara sig i en natur som delvis är både okänd och ökänd.

Det är en tämligen dyster bild av skolornas implementering av de nationella kursplanerna och betygskriterierna som växer fram ur den oer-

Tholin, Jörgen (2006): *Att kunna klara sig i ökänd natur. En studie av betyg och betygskriterier – historiska betingelser och implementering av ett nytt system*. Borås: Högskolan i Borås.

hört omfattande empirin. Visserligen tycks fler skolor 2005 än 1996 ha tagit sin utgångspunkt i de nationella dokumenten vid konstruktionen av de lokala som ska gälla för år åtta och anpassat sig till dem. I flera av de undersökta skolorna saknas emellertid en överensstämmelse mellan kursplaner, arbetsplaner och betygskriterier. Denna brist på överensstämmelse förekommer också mellan de olika målen för ett ämne där det ena målet inte alltid bygger vidare på ett föregående. Bristen på överensstämmelse eller sammanhang mellan de olika lokala dokumenten på en och samma skola bidrar inte heller till att göra dessa dokument begripliga för utomstående, till exempel för elever eller föräldrar. Ibland är de lokala konkretiserade kriterierna också språkligt mycket mer avancerade än de nationella, där läsaren, som Tholin påpekar, måste ha mycket goda kunskaper i ämnet för att förstå de mål som uttrycks i dokumentet. Vad sägs till exempel om följande kriterium för MVG i kemi:

Kunna göra enkla stökiometriska beräkningar. Kunna redogöra i detalj för hur Wöhler lyckades framställa urinämne utan livskraft (s 129).

Även motsatsen förekommer emellertid, där kriterierna uttrycks i talspråksliknande form, som här för VG i idrott och hälsa:

Du kan utföra livräddning på en kompis. Kastar livbojen i vattnet, simmar med livbojen till kompisens, dyker ner och hämtar en docka på botten för att sedan bogsera kompisens tillbaka i livbojen (s 128).

Ibland kan det, som Tholin framhåller, bli rent av komiskt. Eleven ska för att bli godkänd i idrott och hälsa på en skola till exempel kunna ”känna skillnad på vals, polka och cha-cha” (s 155) eller på en annan skola för VG kunna ”högersväng i foxtrott” (s 155).

Tholin klargör hur betygskriterierna hos de skolor som verkligen formulerat egna styrdokument samtidigt mycket ofta uttrycker en atomistisk kunskapssyn. Det som behandlas är helt enkelt det som går att mäta, men ofta också i kombination med kriterier som går ut på en bedömning av uppförande och disciplin. I en skola krävs för godkänt i idrott och hälsa att eleven håller tider, är positiv till ämnet, har med sig tvål och handduk och visar vilja att lösa konflikter.

En av tankarna bakom decentraliseringen av skolan och möjligheten att tolka de centrala styrdokument i lokala dokument var, som Tholin framhåller, att både lärarna, eleverna och föräldrarna skulle bli mer delaktiga i arbetet i skolan. Detta har dock, menar han, inte skett. Tvärtom; lärarna har fått mera makt över både formuleringen av kriterierna och över betygssättningen än tidigare. Vad han finner i sin forskning är således snarare *bristen* på elevinflytande än ökad delaktighet och snarare *godtyckligheten* i lärarnas betygssättning och elevernas maktlöshet när det gäller att överpröva betyg som ibland uppenbart är satta på andra aspekter än dem som anges i den nationella kursplanen och som skulle kunna främja likvärdighet och tydlighet.

Tholin drar av sin studie slutsatsen att det målrelaterade betygssystemet uppvisar många brister. Ingen har egentligen velat ta ansvar för det se-

dan det väl var genomfört. Den politiska nivån sköt över problemet till Skolverket som i sin tur lämnade över ansvaret till skolorna, dock med bristfälliga anvisningar. I förlängningen växer två bilder fram, menar Tholin. Den ena är bilden av den professionella läraren med en traditionell kunskaps- och ämnessyn som ibland använder betyg för att disciplinera elever. Den andra bilden är den av de lärare som mot dåliga odds ändå försöker göra sitt bästa.

Tholin diskuterar svåra frågor och skriver med lätt hand. Avhandlingens stora förtjänst är enligt min uppfattning den gedigna empirin som Tholin förstår att få ut mycket av. Det är bitvis chockerande läsning! Avhandlingens svaghet ligger enligt min mening i att den har en otydlig teoretisk förankring. Där samsas allt möjligt från läroplansanalys i många olika perspektiv, narrativ analys, Bakhtins

genrebegrepp, Piaget och Cherryholmes kritiska pragmatism som dock inte utvecklas utan bara finns där till namnet. Ibland förekommer också direkta felaktigheter. Några få begrepp som sedan sätts i arbete i avhandlingen är ”formuleringsarena” och ”realiseringsarena”. För övrigt är det svårt för läsaren att orientera sig i den något yviga teoretiska bakgrunden. Som jag emellertid redan påpekat så ligger styrkan i empirin. Tholin torde utmana många läsare till eftertanke och ge Skolverket en hel del att fundera på.

Ulrika Tornberg

Ulrika Tornberg är FD i pedagogik vid Örebro universitet, Pedagogiska institutionen, 701 82 Örebro. E-post: ulrika.tornberg@pi.oru.se

